

Prof. PP Marek Szczepański
Kierownik Zakładu
Ekonomiki Przedsiębiorstw, Inwestycji i Ubezpieczeń

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychlewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

Poznań, 4 września 2023 r.

**Recenzja rozprawy doktorskiej mgr Agaty Olechnowicz-Szewczyk
pt. „Behawioralne uwarunkowania podejmowania decyzji o dobrowolnych oszczędnościach
na cele emerytalne w Polsce”**

Wprowadzenie – podstawa prawna sporządzenia recenzji

Podstawą formalną przygotowania recenzji jest uchwała Rady Dyscypliny Ekonomia i Finanse Uniwersytetu Gdańskiego z dnia 13 lipca 2023 r. oraz pismo Pana profesora Uniwersytetu Gdańskiego, dr hab. Przemysława Borkowskiego, Przewodniczącego Rady Dyscypliny z dn. 13.07.2023 r. Podstawę prawną stanowi Ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. z 2017 r., poz. 1789 z późn. zm.), w zw. z art. 179, ust. 2 i 3 Ustawy z dnia 3 lipca 2018 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz.U. poz. 1669 z późn. zm.)

Swoją recenzję pozwolę sobie rozpocząć od podziękowania wysokiej Radzie za powierzenie mi tej odpowiedzialnej funkcji, której podejmuję się tym chętniej, że problematyka pracy sytuuje się w obszarze moich zainteresowań badawczych.

I. Ocena trafności wyboru tematu i obszaru badawczego

Celem poznawczym pracy, sformułowanym we wstępie do rozprawy, jest „zbadanie behawioralnych uwarunkowań, które wpływają na podejmowanie decyzji dotyczących dobrowolnych oszczędności na cele emerytalne przez jednostki w Polsce” (s.5). Praca koncentruje się na „identyfikacji czynników psychologicznych, które wpływają na wybory dotyczące dodatkowego oszczędzania na emeryturę” (s.5), z wykorzystaniem perspektywy teoretycznej oraz wyników wcześniej zrealizowanych badań empirycznych przeprowadzonych w innych krajach przez reprezentantów ekonomii behawioralnej. Problem badawczy stanowi następujące pytanie:

Prof. PP Marek Szczepański
Kierownik Zakładu
Ekonomiki Przedsiębiorstw, Inwestycji i Ubezpieczeń

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychlewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

”Jakie czynniki o charakterze behawioralnym mają wpływ na decyzję o podejmowaniu dodatkowych oszczędności długoterminowych na cele emerytalne?” (s. 78).

Dla rozwiązania problemu badawczego postawionych zostało i poddanych weryfikacji empirycznej dziewięć hipotez badawczych, uporządkowanych w trzy kategorie. Pierwsza kategoria odnosi się do zależności między wiedzą emerytalną a dobrowolnym oszczędzaniem na cele emerytalne. Druga grupa to hipotezy dotyczące relacji między zaangażowaniem w tematykę emerytalną a dobrowolnym zabezpieczeniem emerytalnym. Trzecia kategoria to hipotezy na temat zależności między cechami demograficznymi (wiekiem i poziomem wykształcenia) a częstością dodatkowego oszczędzania.

W pracy uwzględniono następujące czynniki behawioralne:

- zaufanie do systemu emerytalnego,
- postawy wobec emerytury i oszczędności długoterminowych,
- samoocena wiedzy i skuteczności emerytalnej,
- orientacja temporalna w finansach emerytalnych,
- poszukiwanie informacji emerytalnych.

Co więcej, Autorka dokonała analizy roli ignorancji emerytalnej (niestety powszechnej, nie tylko zresztą w Polsce), za pomocą odpowiednio dobranych narzędzi badawczych.

Praca podejmuje oryginalny, istotny od strony poznawczej i aplikacyjnej problem badawczy i wypełnia lukę badawczą w tej dziedzinie.

W tym miejscu warto zaznaczyć, iż w polskiej literaturze przedmiotu z zakresu ekonomii i finansów (zwłaszcza – ekonomii emerytalnej) problem behawioralnych uwarunkowań decyzji emerytalnych podejmowanych w fazie akumulacji kapitału emerytalnego był już podejmowany, m.in. w pracach F.Chybalskiego, T.Jedynaka, J.Ruteckiej-Góry, S.Pieńkowskiej-Kamienieckiej i niżej podpisanego. Część z nich została uwzględniona w recenzowanej pracy. Było też szereg badań empirycznych dotyczących oszczędności Polaków, w tym oszczędności na cele emerytalne, przygotowanych na zlecenie instytucji finansowych i publicznych (w tym duże badanie na próbie ogólnopolskiej zrealizowane na zlecenie ZUS-u). Te badania empiryczne i powstałe na ich bazie

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychlewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

publikacje nie uwzględniały jednak w tak kompleksowy i pogłębiony sposób jak w recenzowanej rozprawie uwarunkowań behawioralnych decyzji emerytalnych.

Szkoda tylko, że we wstępie lub w pierwszym rozdziale teoretycznym pracy Autorka nie dokonała syntetycznego i krytycznego przeglądu istniejącej literatury przedmiotu w tym zakresie i nie sformułowała *explicite* luki badawczej, którą wypełniają prezentowane w pracy wyniki badań.

II. Ocena formalna pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów – dwóch teoretycznych i trzech poświęconych opisowi metodyki oraz prezentacji wyników badań własnych, zakończenia, bibliografii, spisu rysunków, bibliografii (231 pozycji), spisu tabel oraz 2 załączników (z oświadczeniem dotyczącym zgodności przeprowadzonych badań z zasadami etycznymi i ochrony danych osobowych oraz kwestionariuszem ankiety), łącznie – 189 stron maszynopisu.

Rozdział pierwszy poświęcony został określeniu podstaw teoretycznych oszczędności długoterminowych na cele emerytalne. Zestawiono w nim wybrane teorie ekonomii głównego nurtu (głównie ekonomii neoklasycznej) w teoriami ekonomii behawioralnej dotyczącymi długoterminowego oszczędzania i wyborów międzyokresowych (podział dochodu na bieżącą konsumpcję oraz konsumpcję odroczoną, czyli oszczędności). W rozdziale drugim Autorka przedstawiła charakterystykę polskiego systemu emerytalnego oraz przykłady zastosowania ekonomii behawioralnej do wspierania dobrowolnych oszczędności na cele emerytalne w Polsce (Pracownicze Plany Kapitałowe) oraz w innych krajach. W kolejnych trzech rozdziałach przedstawiono założenia, metodykę oraz wyniki badań własnych

Konstrukcja pracy jest logiczna, podporządkowana realizacji celu poznawczego pracy. Zachowano właściwe proporcje między objętością poszczególnych rozdziałów, praca została starannie zredagowana i napisana poprawnym językiem, z zastosowaniem odpowiedniej do tematyki terminologii naukowej. Za pewien mankament uznać brak problemu badawczego i hipotez szczegółowych już we wstępie do pracy (pojawiają się one dopiero w rozdziale 3 z wynikami badań własnych). Co prawda we wstępie scharakteryzowano główny cel poznawczy i

Prof. PP Marek Szczepański
Kierownik Zakładu
Ekonomiki Przedsiębiorstw, Inwestycji i Ubezpieczeń

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychlewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

cele szczegółowe, ale przytoczenie już na początku pracy głównego problemu (pytania badawczego) i weryfikowanych hipotez, które potem szczegółowo prezentowane są w rozdziałach w wynikami badań własnych, zdecydowanie ułatwia lekturę rozprawy doktorskiej.

Na podkreślenie zasługuje dobry dobór uwzględnionych w pracy i zestawionych w obszernej bibliografii pozycji literaturowych, z których blisko połowe stanowią publikacje w języku angielskim. Świadczy to o erudycji Autorki, a także jest jednym z elementów branych pod uwagę przez recenzenta przy ocenie umiejętności prowadzenia samodzielnych badań naukowych przez Doktorantkę. Praca jest starannie zredagowana, napisana poprawnym językiem, z wykorzystaniem odpowiednio dobranej terminologii naukowej.

Od strony formalnej, mimo drobnej uwagi co do zawartości wstępu, oceniam pracę bardzo dobrze.

III. Ocena merytoryczna poszczególnych rozdziałów rozprawy doktorskiej

Ocenę merytoryczną pracy pozwoliłem sobie przeprowadzić metodą indukcyjną – odnosząc się do treści poszczególnych rozdziałów, aby na tej podstawie sformułować ogólne wnioski.

W rozdziale pierwszym przedstawione zostały, na podstawie analizy literaturowej, podstawy teoretyczne decyzji w zakresie oszczędzania długoterminowego na cele emerytalne. Spośród teorii głównego nurtu scharakteryzowano teorię absolutnego dochodu Johna Maynarda Keynesa, hipotezę cyklu życia Alberta Ando i Franco Modiglianiego (Life Cycle Hypothesis – LCH) oraz hipotezę dochodu permanentnego Milтона Friedmanna. Z teorii behawioralnych oszczędności długoterminowych Autorka skupiła się przede wszystkim na teorii ograniczonej racjonalności Herberta Simona (uważanego za prekursora ekonomii behawioralnej) oraz teorii perspektywy Daniela Kahnemana i Amosa Tverskiego. Najszerzej spośród tych teorii scharakteryzowana została behawioralna teoria cyklu życia Richarda Thalera i Hersha Shefrina. Dużo miejsca w pierwszym rozdziale poświęcono również czynnikom wpływającym na oszczędzanie długoterminowe.

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychelewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

W rozdziale tym trafnie dobrane zostały podstawowe teorie dotyczące wyborów międzyokresowych (zarówno teorie ekonomii głównego nurtu, jak i behawioralne). Za szczególnie interesującą uważam dokonaną przez Autorkę proces podejmowania decyzji emerytalnych. Doktorantka słusznie zwraca uwagę na to, że proces podejmowania decyzji emerytalnych powinien być traktowany w sposób holistyczny, gdyż obejmuje on nie tylko decyzje o podziale dochodu dyspozycyjnego na konsumpcję i oszczędności w fazie akumulacji kapitału emerytalnego, ale również w fazie jego deakumulacji. Autorka nie odnosi się do jeszcze jednego rodzaju decyzji emerytalnych – co do terminu przejścia na emeryturę. Jest on oczywiście wyznaczany przez obowiązujące w danym kraju przepisy co do ustawowego wieku emerytalnego kobiet i mężczyzn, ale istnieje także możliwość wydłużenia aktywności zawodowej (o ile pozwala na to stan zdrowia). Decyzja, czy przejść na emeryturę od razu po ukończeniu ustawowego wieku emerytalnego, czy też wydłużyć okres aktywności zawodowej (jeśli są ku temu możliwości) ma kapitalne znaczenie dla zabezpieczenia emerytalnego.

W rozdziale drugim Autorka przedstawiła analizę konstrukcji systemu emerytalnego w Polsce po 1999 r. oraz wpływu procesów demograficznych na funkcjonowanie systemów emerytalnych (demograficzne starzenie się populacji było jednym z głównych powodów reformowania systemu zabezpieczenia emerytalnego). Druga część rozdziału poświęcona została analizie możliwości wykorzystania ekonomii behawioralnej we wspieraniu dobrowolnych oszczędności na cele emerytalne. Za szczególnie interesującą i trafną uznać można konstatację Autorki, iż wprowadzenie Pracowniczych Planów Kapitałowych (PPK) z automatycznym zapisem tylko częściowo zniweluje lukę emerytalną związaną ze spadkiem stopy zastąpienia (relacji emerytury do ostatniego dochodu z pracy), jaką jest w stanie zapewnić publiczny system emerytalny w Polsce. Rozdział trzeci zawiera charakterystykę narzędzia pomiaru czynników behawioralnych skłonności i gotowości do oszczędzania długoterminowego. W tym rozdziale przedstawiono poszczególne etapy harmonogramu pracy badawczej oraz konstrukcję przeprowadzonej ankiety, a także dokonano konceptualizacji hipotez badawczych, odnoszących się do trzech głównych zmiennych niezależnych (objaśniających): wiedzy emerytalnej,

Prof. PP Marek Szczepański
Kierownik Zakładu
Ekonomiki Przedsiębiorstw, Inwestycji i Ubezpieczeń

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychelewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

zainteresowania tematyka emerytalną (zaangażowania) oraz wieku i wykształcenia i ich zależności w stosunku do zmiennej zależnej (objaśnianej) – decyzji o dobrowolnych oszczędnościach na cele emerytalne.

Jak już wcześniej wspomniano, liczba hipotez szczegółowych wydaje się nazbyt rozbudowana. Pewne wątpliwości budzi także kategoryzacja hipotez. Na przykład hipoteza 7: "Istnieje dodatnia zależność pomiędzy wiedzą (uzyskanym wynikiem z testu wiedzy finansowej i emerytalnej) a częstością dobrowolnego oszczędzania" bardziej pasowałaby do wyróżnionej przez Autorkę kategorii pierwszej – hipotez odnoszących się do wiedzy emerytalnej. Bardziej logiczne wydaje się uporządkowanie hipotez na te odnoszące się do wiedzy, postaw (w których oprócz wiedzy duża rolę odgrywają czynniki emocjonalne) oraz cech demograficznych. Mimo powyższych uwag co do klasyfikacji hipotez, cały ten fragment rozdziału prezentujący założenia i metodykę badań oceniam dobrze, gdyż hipotezy odnosiły do właściwie dobranych zmiennych objaśniających.

Ponadto przedstawiono narzędzie badawcze w postaci kwestionariusza, który wykorzystany został w badaniu pilotażowym, które przeprowadzone zostało zdalnie za pośrednictwem platformy badawczej MySurveyLab, a także konstrukcję badania głównego, które przeprowadzone zostało przez CEBOS na reprezentatywnej próbie ogólnopolskiej. Badanie główne podzielone zostało na sześć części:

- pytania o dane socjometryczne,
- pytania o zachowania finansowe w czasie pandemii SARS-cov-2,
- pytania o finansową ignorancję i poszukiwanie/unikanie informacji,
- pytania o podejmowane działania oszczędnościowe,
- pytania o wiedzę emerytalną i finansową.
  - epizody dotyczące poszukiwania/unikania informacji (krótkie opisy sytuacji, których celem jest oddanie cech rzeczywistego zdarzenia).

Wykorzystywanie epizodów (opisów sytuacji decyzyjnych) nawiązuje do metodyki stosowanej w ekonomii behawioralnej i pozwala na lepsze uchwycenie behawioralnych aspektów długoterminowego oszczędzania. Jest to niewątpliwie bardzo ciekawe, oryginalne narzędzie

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychniewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

badawcze, nie stosowane szerzej w polskiej literaturze przedmiotu z zakresu ekonomii emerytalnej.

Na uznanie zasługuje stworzenie przez Autorkę własnego, oryginalnego narzędzia badawczego, pozwalającego na zbadanie psychologicznych uwarunkowań decyzji o dodatkowym oszczędzaniu na cele emerytalne w Polsce.

Rozdział czwarty poświęcony został przedstawieniu wstępnej analizy danych pozyskanych w badaniu. Zaprezentowana została próba badawcza, zmienne i ich statystyki opisowe oraz wstępna analiza wyników. Przedstawiono także porównanie charakterystyk zmiennych między osobami oszczędzającymi i nieoszczędzającymi na emeryturę. W rozdziale piątym zaprezentowana została analiza ekonometryczna czynników behawioralnych wpływających na oszczędzanie długoterminowe poza obowiązującymi składkami oraz dyskusja wyników przeprowadzonych badań empirycznych, w tym – weryfikacja hipotez badawczych. W zakończeniu pracy w sposób syntetyczny podsumowano zaprezentowane w pracy wyniki badań.

Uznanie budzi już sam fakt przeprowadzenia sondażu w skali ogólnopolskiej z tak dużą liczbą pytań i uzyskanie istotnych statystycznie odpowiedzi. Autorka trafnie dobrała założenia teoretyczne i metodyczne badań, zrealizowała badanie pilotażowe i badanie główne, a statystyczna i ekonometryczna analiza uzyskanych danych empirycznych zrealizowana została w sposób prawidłowy. Pozwoliło to na weryfikację hipotez badawczych na właściwie dobranej, reprezentatywnej próbie statystycznej.

IV. Ocena merytoryczna całości pracy

Na podstawie uzyskanych – w sposób logiczny i poprawny od strony koncepcyjnej i metodycznej – wyników badań literaturowych i własnych badań empirycznych, zidentyfikowane zostały i przedstawione w recenzowanej pracy doktorskiej czynniki behawioralne, które w istotny sposób wpływają na decyzje Polaków dotyczące długoterminowego oszczędzania na emeryturę, takie jak samoocenę wiedzy i skuteczności emerytalnej, orientację temporalną w finansach emerytalnych, postawy wobec emerytury i oszczędności długoterminowych oraz poszukiwanie informacji emerytalnych. Wpływ tych czynników zgodny jest z oczekiwaniami zawartymi w literaturze przedmiotu, ale empiryczna weryfikacja tych zależności i ich siły oddziaływania stanowi istotny

Prof. PP Marek Szczepański
Kierownik Zakładu
Ekonomiki Przedsiębiorstw, Inwestycji i Ubezpieczeń

WYDZIAŁ INŻYNIERII ZARZĄDZANIA
ul. J. Rychelewskiego 2, 60-965 Poznań
Studia stacjonarne tel.:
+48 (61) 665 33 53, +48 (61) 665 34 25
e-mail: office_demf@put.poznan.pl
www.fem.put.poznan.pl

wkład poznawczy Doktorantki do dorobku ekonomii emerytalnej. Realizacja tak szeroko zakrojonych badań behawioralnych uwarunkowań decyzji o dodatkowym oszczędzaniu na emeryturę stanowi duże osiągnięcie badawcze, potwierdza kompetencje i umiejętności prowadzenia samodzielnych badań naukowych i rozwiązywania problemów badawczych przez Autorkę recenzowanej rozprawy doktorskiej.

Biorąc pod uwagę zarówno pierwsza dwa rozdziały o charakterze teoretycznym, świadczące o dobrej znajomości literatury przedmiotu, umiejętności jej krytycznej oceny i interpretacji oraz erudycji Autorki w obszarze podjętej problematyki badawczej, jak zasługujące na równie wysoką ocenę kolejne rozdziały prezentując metodykę i wyniki badań własnych, **wysoko oceniam wartość merytoryczną recenzowanej pracy doktorskiej.**

V. Konkluzje

Na podstawie oceny formalnej oraz merytorycznej wyrażam pogląd, że recenzowana praca odpowiada w pełni ustawowym wymaganiom dotyczącym rozpraw doktorskich i **wnioskuje o dopuszczenie Autorki niniejszej dysertacji do dalszych etapów postępowania doktorskiego dopuszczeniu rozprawy i do publicznej obrony.**

Co więcej, bardzo wysoko oceniając wartość poznawczą pracy i jej walory aplikacyjne, zgłaszam do Rady Naukowej **wniosek o wyróżnienie rozprawy.** W mojej ocenia praca ta ze względu na swoje walory zasługuje również w miarę możliwości na publikację w formie książkowej.